

(ознакомительный фрагмент)

БЕЛАРУСКІ ДЗЯР ЖАЎНЫ УНІВЕРСІТЭТ

УДК 811.161.3*373.46:
(043.3)330 + 811.161.1
’373.46:(043.3)330

АНТАНЮК
МАРЫНА ГЕОРГЕЎНА

**БЕЛАРУСКАЯ І РУСКАЯ ТЭРМІНАЛОГІЯ ПРАВА
(СУПАСТАЎЛЯЛЬНЫ АСПЕКТ)**

Аўтарэферат дысертацыі на атрыманне вучонай ступені
кандыдата філалагічных навук

па спецыяльнасцях: 10.02.01 — беларуская мова;
10.02.02 - руская мова

Мінск, 2008

дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка”,
кафедра сучаснай рускай мовы

Гваздовіч Галіна Аляксандраўна,
кандыдат філалагічных навук, дацэнт,
дацэнт кафедры стылістыкі
і літаратурнага рэдагавання
Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта

Машчэнская Людміла Рыгораўна,
доктар філалагічных навук, прафесар,
прафесар кафедры рускай мовы
Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта

Мінакова Людміла Мікалаеўна,
кандыдат філалагічных навук, дацэнт,
дацэнт кафедры беларускай мовы
УА “Томельскі дзяржаўны ўніверсітэт
імя Францыска Скарыны”

Апаніруючая арганізацыя -

УА “Гродзенскі дзяржаўны
ўніверсітэт імя Янкі Купалы”

Абарона адбудзецца 26 верасня 2008 г. у 14 гадзін на пасяджэнні савета па абароне дысертацый Д 02.01.11 пры Беларускім дзяржаўным ўніверсітэце (220050 г. Мінск, вул. К. Маркса, 31, аўд. 62. Тэлефон вучонага сакратара 209-55-58)

3 дысертацыяй можна азнаёміцца ў Фундаментальнай бібліятэцы Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта.

Аўтарэферат разасланы «*ІБ*» жніўня 2008 г.

Вучоны сакратар
савета па абароне дысертацый

Ратнікава І.Э.

УВОДЗІНЫ

Фарміраванне беларускай і рускай тэрміналогіі права ў розныя гістарычныя перыяды адбывалася ва ўмовах кантактавання блізкароднасных беларускай і рускай моў. Вынікам гэтага з'яўляецца пэўны ўзаемаўплыў названых тэрмінасістэм, узаемнае запазычванне лексічных адзінак.

Сучасная беларуская тэрміналогія права развіваецца ва ўмовах дзяржаўнага білінгвізму, пры гэтым назіраецца актыўнае ўжыванне рускай мовы ў юрыдычнай навуцы і практыцы Беларусі. Значная частка новых прававых паняццяў і тэрмінаў пранікае ў беларускую мову менавіта з рускай або праз яе пасрэдніцтва, што ў многім тлумачыцца апераджальным развіццём рускай тэрміналогіі права, распрацоўкай большасці законаў на рускай мове і перакладам іх на беларускую, шырокім выкарыстаннем у нашай краіне рускамоўных юрыдычных слоўнікаў і спецыяльнай літаратуры. Такая сітуацыя патрабуе вызначэння аптымальных спосабаў і сродкаў для дакладнага беларускамоўнага выражэння прававых паняццяў і афармлення адпаведных тэрмінаў у беларускай тэрмінасістэме. Ва ўмовах білінгвізму законы, указы, пастановы павінны выдавацца на беларускай і рускай мовах, таму ўдасканаленне прававой тэрміналогіі вымагае пастаяннай увагі даследчыкаў. Для дзяржаўнага будаўніцтва ў Беларусі неабходна высакаякаснае моўнае забеспячэнне прававых адносін. Эфектыўнасць прававога ўнармавання ў многім залежыць ад дакладнасці беларускамоўнага і рускамоўнага афармлення нарматыўных прававых актаў, а значыць, ад распрацаванасці тэрміналогіі права. Сфера прававога рэгулявання жывы пастаянна ўдасканальваецца і ўскладняецца, узнікаюць новыя паняцці і тэрміны, што патрабуе моўнага і паняццёвага асэнсавання. Усё гэта абумоўлівае **актуальнасць** сістэмнага супастаўляльнага даследавання тэрмінасістэм права абедзвюх моў.

У айчынным мовазнаўстве падобнае даследаванне праводзіцца ўпершыню. Аналіз беларускай тэрміналогіі права ў супастаўленні з рускай дазваляе вызначыць ступень узаемадзеяння і ўзаемаўплыву гэтых тэрмінасістэм, дапамагае больш глыбока зразумець спецыфіку беларускай прававой тэрміналогіі, заканамернасці яе станаўлення і развіцця, а значыць, дае магчымасць эфектыўнай шукаць аптымальных сродкі ўдасканалення беларускай тэрмінасістэмы, захавання яе адметнасці. Вызначэнне агульнага і спецыфічнага ў паходжанні, структуры, спосабах тэрмінаўтварэння садзейнічае вывучэнню структурных і функцыянальных уласцівасцей блізкароднасных беларускай і рускай моў, дапамагае далейшаму ўпарадкаванню і ўнармаванню прававой тэрміналогіі. Апошняе **асабліва актуальна** для беларускай тэрмінасістэмы права і з'яўляецца неабходнай умовай яе выкарыстання на практыцы.

Связь работы з буйнымі навуковымі праграмамі і тэмамі

Дысертацыйнае даследаванне выканана ў рамках дзяржаўных праграм: “Даследаванне беларускай мовы, яе гісторыі, сучаснага стану, сувязей з іншымі славянскімі мовамі, распрацоўка гісторыі і тэорыі беларускай літаратуры ў кантэксце сусветнага літаратурнага працэсу” (2001-2005), “Беларуская мова і беларуская літаратура ў гістарычным развіцці і сучасным грамадстве, іх сувязь і ўзаемадзеянне з іншымі мовамі і сусветным літаратурна-мастацкім працэсам” (2006-2010).

Мэта і задачы даследавання

Мэта дысертацыйнага даследавання - правесці супастаўляльны аналіз беларускай і рускай тэрмінасістэм права з улікам гістарычных умоў і крыніц фарміравання, лексіка-семантычных, структурна-дэрывацыйных асаблівасцей.

Дасягненне пастаўленай мэты прадугледжвае вырашэнне наступных задач:

- выявіць асаблівасці развіцця і крыніцы фарміравання беларускай і рускай тэрміналогіі права, прааналізаваць фактары іх узаемаўплыву;
- высветліць паходжанне аднаслоўных прававых тэрмінаў і кампанентаў тэрміналагічных словазлучэнняў;
- даследаваць сродкі выражэння паняццёвых катэгорый ‘з’ява, прадмет’, ‘працэс, дзеянне’, ‘якасць, уласцівасць’;
- ахарактарызаваць асноўныя тэндэнцыі, заканамернасці і спецыфіку спосабаў утварэння беларускіх і рускіх тэрмінаў права;
- вызначыць структурна-семантычныя асаблівасці, матывацыйную базу і словаўтваральныя афіксы адзінак некаторых словаўтваральных тыпаў, ступень прадуктыўнасці гэтых тыпаў у абедзвюх тэрмінасістэмах.

Аб’ектам даследавання з’яўляецца беларуская і руская прававая тэрміналогія, што ўключае ў сябе тэрміны ўсіх галін права. Асаблівая ўвага ўдзяляецца тэрмінам дзяржаўнага права і кіравання. Агульны аб’ём даследаваных беларускіх і рускіх тэрмінаадзінак складае 10560. **Прадмет даследавання** - структурна-граматычныя, лексіка-семантычныя асаблівасці і агульныя рысы ў тэрмінасістэмах права беларускай і рускай моў, умовы і тэндэнцыі іх развіцця, крыніцы фарміравання і фактары ўзаемаўплыву.

Выбар аб’екта і прадмета даследавання абумоўлены важнасцю сістэмнага супастаўляльнага вывучэння беларускай і рускай тэрмінасістэм права для іх далейшага ўпарадкавання, унармавання і уніфікацыі, папаўнення тэрміналагічнага фонду, вырашэння шэрагу праблем у лексікаграфіі, тэорыі і практыцы перакладу.

Палажэнні, якія выносяцца на абарону

1. Фарміраванне беларускай і рускай тэрміналогіі права абумоўлена ўнутрымоўнымі і экстралінгвістычнымі фактарамі. Пераходы як песнага кантактавання, так і адасобленага развіцця дзвюх роднасных моў наклалі адбітак на іх прававыя тэрмінасістэмы. Найбольш вялікі беларускамоўны ўплыў на рускую тэрміналогію права адбываўся ў XVI-XVIII стст. 3 сярэдзіны XIX ст. і па сённяшні дзень руская мова з'яўляецца адной з асноўных крыніц папаўнення беларускай прававой тэрмінасістэмы. У працэсе развіцця беларускай і рускай тэрмінасістэм права назіраецца тэндэнцыя уніфікацыі.

2. Асновай тэрміналогіі права беларускай і рускай моў з'яўляецца спрадвечная лексіка, прычым пераважную яе частку складаюць агульныя для беларускай і рускай моў тэрміны. Колькасць запазычанняў з неславянскіх моў пераважае, аднак яны характарызуюцца значна меншай словаўтваральнай і спалучальнай актыўнасцю, чым спрадвечныя адзінкі. У названых тэрмінасістэмах найбольшае месца сярод запазычаных тэрмінаў займаюць лацінізмы. Для сучаснай тэрміналогіі права абедзвюх моў уласціва павелічэнне колькасці інтэрнацыйных тэрміналагічных адзінак, што звязана з працэсамі глабалізацыі грамадства, уніфікацыі права.

3. У межах паняццільных катэгорый 'з'явы, прадметы', 'працэсы, дзеянні', 'якасці, уласцівасці' ёсць агульныя прававыя паняцці, якія ў абедзвюх тэрмінасістэмах не маюць прынцыповых адрозненняў. Агульным для беларускай і рускай тэрміналогіі права з'яўляецца і тое, што некаторыя тэрміны сумяшчаюць значэнні дзвюх ці нават трох названых катэгорый, тэта значыць, з'яўляюцца шматкатэгарыяльнымі.

4. Семантычны спосаб утварэння беларускіх і рускіх прававых тэрмінаў з'яўляецца прадуктыўным на ўсіх этапах развіцця тэрміналогіі права абедзвюх моў, пры гэтым у беларускай мове назіраецца больш ранняя тэрміналагізацыя некаторых слоў і наяўнасць разгалінаванай сістэмы вытворных тэрмінаў і тэрміналагічных словазлучэнняў, якія адсутнічаюць у гістарычных слоўніках рускай мовы.

5. У беларускім і рускім марфалагічным тэрмінаўтварэнні існуюць як агульныя тэндэнцыі і заканамернасці, так і адметныя. Ва ўмовах выбару паміж рускамоўным і ўласнамоўным варыянтамі у сучаснай беларускай тэрміналогіі права назіраецца тэндэнцыя выкарыстання нацыянальных моўных сродкаў. У абедзвюх тэрмінасістэмах права найбольш прадуктыўны спосаб утварэння прававых тэрмінаў - суфіксальны. Кожная з тэрмінасістэм характарызуецца спецыфічным наборам суфіксальных фармантаў і рознай ступенню прадуктыўнасці агульных для абедзвюх моў словаўтваральных тыпаў. Ва ўтварэнні сучасных беларускіх тэрмінаў права дзейнічае тэндэнцыя актывізацыі ўласнабеларускіх сродкаў і менш інтэнсіўнага выкарыстання стараславянскіх

Связь работы з буйнымі навуковымі праграмамі і тэмамі

Дысертацыйнае даследаванне выканана ў рамках дзяржаўных праграм: “Даследаванне беларускай мовы, яе гісторыі, сучаснага стану, сувязей з іншымі славянскімі мовамі, распрацоўка гісторыі і тэорыі беларускай літаратуры ў кантэксце сусветнага літаратурнага працэсу” (2001-2005), “Беларуская мова і беларуская літаратура ў гістарычным развіцці і сучасным грамадстве, іх сувязь і ўзаемадзеянне з іншымі мовамі і сусветным літаратурна-мастацкім працэсам” (2006-2010).

Мэта і заданы даследавання

Мэта дысертацыйнага даследавання - правесці супастаўляльны аналіз беларускай і рускай тэрмінасістэм права з улікам гістарычных умоў і крыніц фарміравання, лексіка-семантычных, структурна-дэрывацыйных асаблівасцей.

Дасягненне пастаўленай мэты прадугледжвае вырашэнне наступных задач:

- выявіць асаблівасці развіцця і крыніцы фарміравання беларускай і рускай тэрміналогіі права, прааналізаваць фактары іх узаемаўплыву;
- высветліць паходжанне аднаслоўных прававых тэрмінаў і кампанентаў тэрміналагічных словазлучэнняў;
- даследаваць сродкі выражэння паняццільных катэгорый ‘з’ява, прадмет’, ‘працэс, дзеянне’, ‘якасць, уласцівасць’;
- ахарактарызаваць асноўныя тэндэнцыі, заканамернасці і спецыфіку спосабаў утварэння беларускіх і рускіх тэрмінаў права;
- вызначыць структурна-семантычныя асаблівасці, матывацыйную базу і словаўтваральныя афіксы адзінак некаторых словаўтваральных тыпаў, ступень прадуктыўнасці гэтых тыпаў у абедзвюх тэрмінасістэмах.

Аб’ектам даследавання з’яўляецца беларуская і руская правая тэрміналогія, што ўключае ў сябе тэрміны ўсіх галін права. Асаблівая ўвага ўдзяляецца тэрмінам дзяржаўнага права і кіравання. Агульны аб’ём даследаваных беларускіх і рускіх тэрмінаадзінак складае 10560. **Прадмет даследавання** - структурна-граматычныя, лексіка-семантычныя асаблівасці і агульныя рысы ў тэрмінасістэмах права беларускай і рускай моў, умовы і тэндэнцыі іх развіцця, крыніцы фарміравання і фактары ўзаемаўплыву.

Выбар аб’екта і прадмета даследавання абумоўлены важнасцю сістэмнага супастаўляльнага вывучэння беларускай і рускай тэрмінасістэм права для іх далейшага ўпарадкавання, унармавання і уніфікацыі, папаўнення тэрміналагічнага фонду, вырашэння шэрагу праблем у лексікаграфіі, тэорыі і практыцы перакладу.

Палажэнні, якія выносяцца на абарону

1. Фарміраванне беларускай і рускай тэрміналогіі права абумоўлена ўнутрымоўнымі і экстралінгвістычнымі фактарамі. Перыяды як цеснага кантактавання, так і адасобленага развіцця дзвюх роднасных моў наклалі адбітак на іх прававыя тэрмінасістэмы. Найбольш вялікі беларускамоўны ўплыў на рускую тэрміналогію права адбываўся ў XVI-XVIII стст. З сярэдзіны XIX ст. і па сённяшні дзень руская мова з'яўляецца адной з асноўных крыніц папаўнення беларускай прававой тэрмінасістэмы. У працэсе развіцця беларускай і рускай тэрмінасістэм права назіраецца тэндэнцыя уніфікацыі.

2. Асновай тэрміналогіі права беларускай і рускай моў з'яўляецца спрадвечная лексіка, прычым пераважную яе частку складаюць агульныя для беларускай і рускай моў тэрміны. Колькасць запазычанняў з неславянскіх моў пераважае, аднак яны характарызуюцца значна меншай словаўтваральнай і спалучальнай актыўнасцю, чым спрадвечныя адзінкі. У названых тэрмінасістэмах найбольшае месца сярод запазычаных тэрмінаў займаюць лацінізмы. Для сучаснай тэрміналогіі права абедзвюх моў уласціва павелічэнне колькасці інтэрнацыянальных тэрміналагічных адзінак, што звязана з працэсамі глабалізацыі грамадства, уніфікацыі права.

3. У межах паняццёвых катэгорый 'з'явы, прадметы', 'працэсы, дзеянні', 'якасці, уласцівасці' ёсць агульныя прававыя паняцці, якія ў абедзвюх тэрмінасістэмах не маюць прынцыповых адрозненняў. Агульным для беларускай і рускай тэрміналогіі права з'яўляецца і тое, што некаторыя тэрміны сумяшчаюць значэнні дзвюх ці нават трох названых катэгорый, тэта значыць, з'яўляюцца шматкатэгорыяльнымі.

4. Семантычны спосаб утварэння беларускіх і рускіх прававых тэрмінаў з'яўляецца прадуктыўным на ўсіх этапах развіцця тэрміналогіі права абедзвюх моў, пры гэтым у беларускай мове назіраецца больш ранняя тэрміналагізацыя некаторых слоў і наяўнасць разгалінаванай сістэмы вытворных тэрмінаў і тэрміналагічных словазлучэнняў, якія адсутнічаюць у гістарычных слоўніках рускай мовы.

5. У беларускім і рускім марфалагічным тэрмінаўтварэнні існуюць як агульныя тэндэнцыі і заканамернасці, так і адметныя. Ва ўмовах выбару паміж рускамоўным і ўласнамоўным варыянтамі у сучаснай беларускай тэрміналогіі права назіраецца тэндэнцыя выкарыстання нацыянальных моўных сродкаў. У абедзвюх тэрмінасістэмах права найбольш прадуктыўны спосаб утварэння прававых тэрмінаў - суфіксальны. Кожная з тэрмінасістэм характарызуецца спецыфічным наборам суфіксальных фармантаў і рознай ступенню прадуктыўнасці агульных для абедзвюх моў словаўтваральных тыпаў. Ва ўтварэнні сучасных беларускіх тэрмінаў права дзейнічае тэндэнцыя актывізацыі ўласнабеларускіх сродкаў і менш інтэнсіўнага выкарыстання стараславянскіх

тэрмінаэлементу. Асобныя беларускія суфіксальныя тэрміны з'яўляюцца полімагтыраванымі.

Нульсуфіксальнае і прэфіксальнае тэрмінаўтварэнне беларускай мовы супадае з рускім у асноўных словаўтваральных тыпах.

Пераважная большасць беларускіх і рускіх тэрмінаў-кампазітаў утворана ў выніку складання двух спрадвечных кампанентаў. Многія складаныя тэрміны з'яўляюцца словаўтваральнымі калькамі або паўкалькамі з рускай мовы.

6. Прадуктыўнасць сінтаксічнага спосабу ўтварэння прававых тэрмінаў у беларускай і рускай мовах тлумачыцца неабходнасцю ўдакладнення і дыферэнцыяцыі складаных паняццяў у сувязі з развіццём юрыдычнай навукі і практыкі. Сучасныя беларускія і рускія тэрміны-словазлучэнні ўключаюць у свой склад у якасці кампанентаў як спецыяльныя юрыдычныя ці агульнанавуковыя тэрміны, так і агульнаўжывальныя словы. Значная частка такіх кампанентаў мае спецыфічныя асновы ў абедзвюх мовах. Колькасць інтэрнацыянальных кампанентаў тэрмінаў-словазлучэнняў аднолькавая па сваім аб'ёме ў тэрмінасістэмах права беларускай і рускай моў. Найбольшую групу складаюць тэрміны, утвораныя шляхам аб'яднання спрадвечных слоў.

Асабісты ўклад суіскальніка

Сабраны фактычны матэрыял, аналіз беларускіх і рускіх прававых тэрмінаў, асноўныя палажэнні, выкладзеныя ў працы, - вынік самастойнага аўтарскага даследавання, якое абапіраецца на дасягненні айчынай і замежнай лінгвістыкі.

Апрабачыя вынікаў дысертацыі

Асноўныя палажэнні і вынікі працы прайшлі апрабачыню на наступных канферэнцыях: Навуковай канферэнцыі “Творчасць Якуба Коласа як нацыянальна-культурны, мастацкі, філасофска-эстэтычны феномен” (Мінск, 2000); Міжнароднай навуковай канферэнцыі маладых вучоных “Актуальныя праблемы ісследования языка и речи” (Мінск, 2001); Навукова-практычнай канферэнцыі “Актуальные вопросы русского языка и литературы: теории, методики их преподавания” (Мінск, 2001); Навуковай канферэнцыі, прысвечанай 80-годдзю БДПУ імя М. Танка “Лингвистика и литературоведение в университете” (Мінск, 2002); V Міжнароднай навуковай канферэнцыі “Язык и социум” (Мінск, 2002); VII Міжнароднай навуковай канферэнцыі “Беларуска-руска-польскае супастаўляльнае мовазнаўства, літаратуразнаўства, культуралогія” (Віцебск, 2006); Міжнароднай навуковай канферэнцыі “Надзённыя праблемы лексікалогіі і анаматэстыкі славянскіх моў” (Мазыр, 2006); Міжнароднай навуковай канферэнцыі “Имя и слово (проблемы семантико-прагматического взаимодействия в славянских языках)” (Брэст, 2007); II Міжнароднай навукова-метадычнай канферэнцыі “Теория и практика

преподавания русского языка как иностранного: достижения, проблемы и перспективы развития” (Мінск, 2008).

Апублікаванасць вынікаў дысертацыйнага даследавання

Асноўныя вынікі дысертацыі адпостраваны ў 19 публікацыях, з іх 3 артыкулы апублікаваны ў рэцэнзуемых выданнях (1,43 аўт. арк.), 8 - у навуковых зборніках (2,06 аўт. арк.), 7 - у матэрыялах рэспубліканскіх і міжнародных навуковых канферэнцый (1,27 аўт. арк.), а таксама 1 слоўнік (у сааўтарстве) (1,9 аўт. арк.), у якім змешчана прадмова (0,26 аўт. арк.).

Структура і аб’ём дысертацыі

Дысертацыя складаецца са спіса ўмоўных абазначэнняў, ўводзінаў, агульнай характарыстыкі працы, чатырох глаў, заключэння, бібліяграфічнага спіса (303 пазіцыі). Агульны аб’ём працы - 133 старонкі, з якіх тэкст дысертацыі займае 108 старонак.

АСНОЎНЫ ЗМЕСТ ДЫСЕРТАЦЫІ

Ва ўводзінах абгрунтоўваецца выбар тэмы дысертацыйнага даследавання, яе актуальнасць. Дзецца агляд асноўных прац, прысвечаных розным аспектам тэрміналогіі права. Вызначаецца сутнасць паняццяў *тэрмін*, *тэрміналогія*, *прававы тэрмін*, *тэрміналогія права*. Акрэсліваецца кола праблем, якія вырашаюцца ў працы.

Першая глава “Асаблівасці развіцця беларускай тэрміналогіі права ў супастаўленні з рускай” складаецца з трох раздзелаў.

У **першым раздзеле** выяўляюцца асноўныя этапы станаўлення беларускай і рускай тэрміналогіі права. Адзначаецца, што тэрміналогія права абедзвюх моў пачала фарміравацца яшчэ ў старажытныя часы, яе вытокі знаходзяцца ў народных традыцыях так званага *звычайнага права*. Выпрацаваныя ў даўні перыяд прававыя назвы і паняцці адпостраўваліся ў юрыдычных помніках Кіеўскай Русі. З другой паловы XIII ст. па канец XVIII ст. развіццё беларускай і рускай моў было адасобленым і вельмі адрозным. Старажытнабеларуская прававая тэрміналогія дасягнула ў XVI-XVII стст. высокай ступені развіцця. Дзяржаўная ўлада ў ВКЛ характарызавалася высокаразвітай прававой культурай і юрыдычнамі працэдурамі, заснаванымі на пісьмовай фіксацыі. Пасля 1696 г. беларуская прававая тэрміналогія страціла былыя магчымасці для развіцця, паколькі выкарыстанне беларускай мовы ў справаводстве было скасавана. З 1840 г. у адміністрацыйнай сферы пачынае панавать руская мова.

Руская тэрміналогія права ў XIV - пачатку XVII ст. не магла развівацца інтэнсіўна, паколькі ў Маскоўскай дзяржаве не складалася такой разгалінаванай сістэмы права, якая існавала ў ВКЛ. Яе фарміраванне становіцца больш

слоў (каля 49 %): *раздзяленне ўлад /рус. разделение властей/*. Другую па велічыні групу складаюць тэрміны, утвораныя ў выніку аб'яднання спрадвечных і інтэрнацыянальных слоў (каля 42 %): *дзяржаўная манополія /рус. государственная монополия/*. Непшматлікую групу складаюць тэрміны, утвораныя шляхам аб'яднання інтэрнацыянальных слоў: *адміністрацыйная прэюдыцыя /рус. административная преюдиция/* (каля 8 %).

ЗАКЛЮЧЭННЕ

Асноўныя навуковыя вынікі даследавання

Супастаўляльны аналіз беларускай і рускай тэрміналогіі права паказвае, што абедзве сістэмы тэрмінаў з'яўляюцца надзвычай разгалінаванымі і багатымі як па сваіх вытоках, так і па функцыянальным аб'ёме, знаходзяцца на ўзроўні развітых тэрміналагічных сістэм.

1. Сучасныя тэрмінасістэмы права беларускай і рускай моў маюць шмат агульнага, абумоўленага іх блізкародным характарам і тэўным узаемаўплывам. Разам з тым тэрмінасістэмы характарызуюцца значнымі лексіка-семантычнымі, граматычнымі асаблівасцямі, у аснове якіх ляжыць не толькі структурная спецыфіка моў беларускага і рускага этнасаў, але і гістарычныя ўмовы жыцця гэтых народаў, развіцця іх дзяржаўнасці і права.

У XVI-XVIII стст. беларуская прававая лексіка актыўна пранікала ў рускую мову. Адною са значных крыніц запазычвання старабеларускіх прававых тэрмінаў служыў Статут ВКЛ 1588 г., што выкарыстоўваўся пры распрацоўцы першага кодэкса законаў Маскоўскай Русі - Саборнага ўлажэння 1649 г. У другой палове XIX ст. і асабліва ў XX ст. руская мова стала адной з асноўных крыніц папаўнення беларускай прававой тэрмінасістэмы ўласна рускімі і іншамовнымі тэрмінамі, што абумоўлена ўвядзеннем у 1840 г. рускага заканадаўства і рускай мовы ў якасці дзяржаўнай на тэрыторыі Беларусі.

Галоўнымі фактарамі, якія прадвызначылі ступень і характар рускамоўнага ўплыву на беларускую тэрміналогію права ў сярэдзіне і другой палове XX ст., сталі сумеснае функцыянаванне беларускай і рускай моў і моўная асіміляцыя насельніцтва Беларусь У савецкі перыяд уплыў рускай мовы на развіццё беларускай тэрмінасістэмы права насіў неадназначны характар. Разам з некаторымі дэструктыўнымі ўхіламі ў гэты час мела месца таксама актыўнае развіццё беларускай тэрміналогіі, выкліканае свядомымі захадамі па стварэнні беларускай тэрмінасістэмы.

Уздзеянне рускай прававой тэрмінасістэмы на беларускую працягваецца і зараз. Значная частка новых прававых тэрмінаў пранікае ў беларускую мову менавіта з рускай або праз яе пасрэдніцтва. Гэта дэтэрмінавана развіццём

тэрміналогіі права ва ўмовах білінгвізму, а таксама дамінаваннем рускай мовы ў беларускай юрыдычнай навуцы і практыцы [4; 17; 19, с. 3-8].

2. Тэрміналогія права беларускай і рускай моў характарызуецца разнастайнасцю крыніц і сродкаў папаўнення. Спрадвечная прававая лексіка ў абедзвюх тэрмінасістэмах з'яўляецца ядром і вылучаецца большай словаўтваральнай і спалучальнай актыўнасцю ў параўнанні з запазычанай. Аналіз простых аднаслоўных тэрмінаў паказвае, што прыкладна 24 % складаюць агульныя для беларускай і рускай моў адзінкі, якія ўзніклі ў працэсе папярэдняга гаспадарчага і культурнага ўзаемадзеяння ўсходнеславянскіх плямёнаў, а таксама ў выніку ўзаемаўплыву беларускай і рускай тэрміналогіі права. Побач з тэрмінамі індаеўрапейскага, агульнаславянскага, усходнеславянскага паходжання ў названых тэрмінасістэмах выкарыстоўваюцца спецыфічныя лексічныя адзінкі (каля 13 %).

Запозычэнні і ўтварэнні ад іншамовных этымонаў у кожнай з тэрмінасістэм складаюць каля 63 % нашай выбаркі. Асаблівае беларускай і рускай тэрміналогіі права з'яўляецца высокая ўдзельная вага лацінізмаў ад усёй колькасці іншамовных тэрмінаў (каля 75 %). Запозычванне тэрмінаадзінак выклікана неабходнасцю не толькі намінацыі новых паняццяў у юрыдычнай навуцы і практыцы, але і канкрэтызацыі і уніфікацыі тых, якія ўжо існуюць у сістэме і маюць свае найменні. Апошнія ў большай ступені абумоўлена патрэбнасцю замены шматкампанентных прававых тэрмінаў больш кароткімі запозычанымі адзінкамі.

Адносна вызначэння шляхоў запозычвання варта адзначыць, што ў XVI-XVIII стст. многія інтэрнацыяналізмы перайшлі ў рускую мову менавіта са старабеларускай. З другой паловы XIX ст. да сённяшняга часу назіраецца адваротны працэс: менавіта руская мова выступае ў якасці пасрэднага пры пранікненні іншамовных тэрмінаў у беларускую мову.

Павелічэнне колькасці запозычанняў тлумачыцца інтэнсіўным развіццём сучаснай беларускай і рускай прававой тэрміналогіі ва ўмовах інтэграцыі краін, актыўнага міжнароднага супрацоўніцтва ў галіне права [7; 16].

3. У межах паняццільных катэгорый 'з'явы, прадметы', 'працэсы, дзеянні', 'якасці, уласцівасці' ў беларускай і рускай тэрмінасістэмах права існуюць як агульныя рысы, якія змяшчаюцца ў плане зместу прававых паняццяў, так і адрозныя, якія вызначаюцца на ўзроўні моўнага выражэння адпаведных паняццяў, што абумоўлена спецыфікай лексічных і граматычных сродкаў абедзвюх моў. Асобныя беларускія і рускія тэрміны сумяшчаюць значэнні дзвюх ці нават трох названых катэгорый, а г. зн., з'яўляюцца шматзначнымі ў межах гэтых катэгорый, шматкатэгарыяльнымі. Да такіх тэрмінаў можна аднесці многія беларускія аддзяслоўныя назоўнікі з суфіксам **-ни-** (рус. **-ни{-}**): *апазнанне /рус. опознание/*, а таксама некаторыя нульсуфіксальныя

аддзяяслоўныя назоўнікі: *арышт* /рус. *арест*/, якія сумяшчаюць значэнні катэгорый ‘працэс, дзеянне’ і ‘вынік дзеяння’ [13].

4. Значная частка прававых тэрмінаў беларускай і рускай моў утворана семантычным спосабам, шляхам тэрміналагізацыі агульнаўжывальных слоў. Супастаўляльна-гістарычны аналіз тэрмінаў *права*, *прававы*, *падарунак*, *дарэнне* /рус. *право*, *правовой*, *подарок*, *дарение*/ і інш. паказвае няпоўную тоеснасць семантыкі беларускіх і рускіх адпаведнікаў і сведчыць аб спецыфіцы працэсаў развіцця тэрміналагічных сістэм гэтых моў у розныя гістарычныя перыяды.

Больш ранняя тэрміналагізацыя гэтых слоў у беларускай мове ў параўнанні з рускай, наяўнасць разгалінаванай сістэмы выпворных тэрмінаў і тэрміналагічных словазлучэнняў звязаны з высокай ступенню развітасці тэрміналогіі права старабеларускай мовы XIV-XVII стст. [14].

5. У сучаснай беларускай і рускай тэрміналогіі права марфалагічны спосаб тэрмінаўтварэння - адзін з асноўных. У абедзвюх тэрмінасістэмах выкарыстоўваюцца тыя ж марфалагічныя сродкі, што і для ўтварэння агульнаўжывальных слоў. У межах афіксальнага спосабу для пераважнай большасці беларускіх і рускіх прававых тэрмінаў-назоўнікаў характэрна суфіксальная дэрывацыя, аднак набор тэрмінаўтваральных адзінак, сістэмная арганізацыя суфіксальных сродкаў, прадуктыўнасць агульных для абедзвюх моў тэрмінаўтваральных тыпаў з’яўляюцца спецыфічнымі ў кожнай мове. У сучаснай беларускай тэрміналогіі права назіраецца тэндэнцыя выкарыстання нацыянальных моўных сродкаў ва ўмовах выбару паміж рускамоўным і ўласнамоўным варыянтамі.

Значная роля ў распрацоўцы і ўпарадкаванні беларускай тэрміналогіі права належыць Навукова-тэрміналагічнай камісіі, якая дзейнічала ў 20-х гг. XX ст. Параўноўваючы суфіксальныя сродкі, якія выкарыстоўваліся ў слоўніку “Тэрміналогія права” (1926), са сродкамі сучаснага марфалагічнага тэрмінаўтварэння, а таксама тэрмінаўтварэння канца XIX - пачатку XX ст., можна зрабіць заключэнне аб тым, што члены Навукова-тэрміналагічнай камісіі ўнеслі значны ўклад у развіццё і ўпарадкаванне суфіксальных сродкаў беларускай тэрміналогіі права, а таксама аб папярэнні сродкаў беларускай мовы ў сучасным марфалагічным тэрмінаўтварэнні. Высокая ступень лінгвістычнага ўпарадкавання суфіксальных марфем у слоўніку “Тэрміналогія права” абумоўлена не толькі выкарыстанымі ў ім прынцыпамі суаднясення рускіх і беларускіх тэрмінаэлементаў, але і высокай ступенню развітасці, стабільнасці сродкаў беларускай мовы, выпрацаваных на працягу даўняй пісьмовай традыцыі і ў значнай меры захаваных, нягледзячы на папярэдні перыяд забароны беларускай мовы.

Суфіксы стараславянскага паходжання: **-тель, -сте-, -іѣ-, -ніѣ-, -ость** у сістэме беларускай і рускай тэрміналогіі права па-рознаму функцыянуюць і ўзаемадзейнічаюць з уласнымі словаўтваральнымі суфіксамі. Беларускае тэрмінаўтварэнне характарызуецца менш інтэнсіўным ужываннем стараславянскіх суфіксаў і больш разнастайным складам уласных марфем, якія карэлююць са стараславянскімі. Высокай прадуктыўнасцю ў юрыдычных тэрмінасістэмах абедзвюх моў характарызуецца тэрмінаўтваральны тып з фармантам **-асць** (рус. **-ость**).

У беларускай і рускай тэрміналогіі права назіраюцца прынцыповыя адрозненні ва ўзаемадзейні стараславянскага суфікса **-тель** (бел. **-цель**) з іншымі суфіксамі. Калі ў рускай тэрміналогіі пры дапамозе гэтага суфікса ўтворана асноўная частка прававых тэрмінаў для абазначэння асобы паводле прафесіі, сферы дзейнасці, утваральнага дзеяння, то ў беларускай суфіксу **-тель** адпавядае каля дзесяці розных фармантаў. У большасці выпадкаў гэта суфіксы **-льнік, -нік**, радзей сустракаюцца **-ічык / -чык, -іѣ-, -ѣ-, -ец, -ік**. Непрадуктыўнымі з'яўляюцца суфіксы: **-атар, -ун, -біт** Беларускай эквіваленты з суфіксам **-цель** адзінкавыя. Ва ўтварэнні ж рускіх юрыдычных тэрмінаў суфіксы **-льнік, -ник** ужываюцца рэдка. Непісматлікія беларускія прававыя тэрміны з суфіксамі **-льнік, -нік, -ік** з'яўляюцца поліматываванымі. Множасць матывацыі зафіксавана і пры ўтварэнні тэрмінаў-кампазітаў з гэтымі суфіксамі.

Іншая сітуацыя назіраецца адносна выкарыстання агульных для беларускай і рускай моў суфіксаў **-ічык / -чык** (рус. **-ічик / -чик**). Гэтыя марфемы шырока ўжываюцца і ў беларускай, і ў рускай тэрміналогіі права для ўтварэння назоўнікаў, што абазначаюць асобу паводле прафесіі, сферы дзейнасці, утваральнага дзеяння. Яны адрозніваюцца высокай прадуктыўнасцю таксама пры ўтварэнні агульнаўжывальных і гутарковых слоў у абедзвюх мовах, таму словы з названымі фармантамі могуць мець як гутарковае, так і тэрміналагічнае значэнне: *адказчык / рус. ответчик*. Прычына гэтага палягае ў непарыўнай сувязі юрыдычнай сферы дзейнасці з рэальным жыццём людзей і адпаведна сувязі юрыдычнай тэрміналогіі з жывой народнай мовай. У адносінах да незапазычаных прававых тэрмінаў з працяглай гісторыяй ужывання дапускаюцца дзве і больш матывацыі.

Нульсуфіксальнае тэрмінаўтварэнне беларускай мовы супадае з рускім у асноўных словаўтваральных тыпах, аднак у беларускай тэрмінасістэме права адзін з нулявым суфіксам зафіксавана больш.

Прэфіксальнае ўтварэнне прававых тэрмінаў характарызуецца аналагічнасцю тэрмінаўтваральных тыпаў у абедзвюх мовах, іх семантычнага напаўнення, што абумоўлена аднолькавым словаўтваральным значэннем

незапыхчанах прэфіксаў, а таксама значнай колькасцю інтэрнацыянальных фармантаў і ўтваральных асноў.

Аналіз беларускіх і рускіх тэрмінаў-кампазітаў паказаў, што прыкладна 24 % з іх утвораны ў выніку складання двух іншамовных кампанентаў, 67 % - двух спрадвечных кампанентаў і 9 % - у выніку складання спрадвечных і запыхчанах кампанентаў. Многія складаныя тэрміны, якія ўзніклі ў беларускай мове ў XX ст., з'яўляюцца паўкалькамі або словаўтваральнымі калькамі, створанымі памадзлях рускай мовы [1; 2; 3; 6; 8; 9; 10; 12; 15; 18].

6. Сінтаксічны спосаб утварэння прававых тэрмінаў вылучаецца высокай прадуктыўнасцю ў беларускай і рускай тэрміналогіі права, што абумоўлена тэндэнцыяй дыферэнцыяцыі сучасных прававых паняццяў.

Шматслоўныя тэрміналагічныя словазлучэнні ўзнікаюць шляхам удакладнення другога, часам трэцяга і нават чацвёртага дыферэнцыяльных кампанентаў словазлучэнняў. У якасці такіх кампанентаў выкарыстоўваюцца як асобныя словы, так і непадзельныя словазлучэнні розных відаў.

Побач з працэсам дыферэнцыяцыі паняццяў назіраецца выпрацоўка аднаслоўных тэрмінаў замест некаторых шматслоўных, якія набліжаюцца па сваёй структуры да сказаў-дэфініцый. Гэта сведчыць аб развіцці сучаснай тэрміналогіі права ў напрамку агульнай тэндэнцыі кароткасці навуковага тэрміна. Аднак пераважную большасць шматслоўных прававых тэрмінаў немагчыма скараціць без страты сэнсу, што гаворыць аб іх апраўданасці і абумоўленасці аб'ектыўнымі патрэбамі ўскладнення сучасных прававых паняццяў, удакладнення іх зместу.

У якасці кампанентаў прававых тэрмінаў-словазлучэнняў у беларускай і рускай мовах выступаюць спецыяльныя і агульнаўжывальныя словы. Галоўнымі кампанентамі словазлучэнняў з'яўляюцца, як правіла, словы з тэрміналагічным значэннем, прычым неабавязкова вузкаспецыяльным. Агульнаўжывальныя словы ў дадзенай функцыі адзінкавыя. У якасці дадзеных кампанентаў нярэдка выкарыстоўваюцца агульнаўжывальныя словы, якія набываюць тэрміналагічнае значэнне толькі ў складзе тэрмінаў-словазлучэнняў. Значную частку простых слоў і ўтваральных асноў у структуры беларускіх тэрміналагічных словазлучэнняў складаюць спецыфічныя ў супастаўленні з рускімі намінатыўныя адзінкі. Поўнае лексічнае разыходжанне для беларускай і рускай тэрмінасістэм, як і поўная тоеснасць, уласцівы нешматлікім тэрмінам.

Колькасць інтэрнацыянальных кампанентаў тэрмінаў-словазлучэнняў цалкам суадносная па сваім аб'ёме ў тэрмінасістэмах права абедзвюх моў. Самую вялікую трупку складаюць тэрміны, утвораныя шляхам аб'яднання спрадвечных слоў (каля 49 %). Найменшую колькасць складаюць адзінкі, утвораныя ў выніку аб'яднання інтэрнацыянальных слоў (каля 8 %) [5; 11].

Рэкамендацыі па практычным выкарыстанні вынікаў

Вынікі дадзенага даследавання можна выкарыстаць у працы па ўнармаванні і уніфікацыі тэрміналогіі права, пры ўкладанні рознага тыпу слоўнікаў, стварэнні вучэбных дапаможнікаў, пры распрацоўцы курсаў лекцый па спецыяльнай лексіцы, спецкурсаў па тэрміналогіі, словаўтварэнню, лексікалогіі, у працэсе выкладання беларускай мовы ў ВНУ, пры выкладанні беларускай мовы як замежнай, у заканатворчай дзейнасці, а таксама пры вырашэнні тэарэтычных і практычных пытанняў культуры мовы білінгваў ва ўмовах цеснага кантактавання беларускай і рускай моў.

СПІС ПУБЛІКАЦЫЙ СУІСКАЛЬШКА ПА ТЭМЕ ДЫСЕРТАЦЫІ

Артыкулы ў рэцэнзуемых перыядычных выданнях

1. Антанюк, М.Г. Суфіксальныя сродкі ўтварэння беларускіх і рускіх юрыдычных тэрмінаў са значэннем дзеючай асобы / М.Г. Антанюк // Весн. Беларус. дзярж. ун-та. Сер. 4, Філалогія. Журналістыка. Педагогіка. - 2004. - №1.-С. 92-97.

2. Антоноук, М.Г. Взаимодействие старославянских и собственных суффиксов в системе морфологического терминологического образования современных русских и белорусских юридических терминов / М.Г. Антоноук // Вес. МГЛУ. Сер. 1, Филология. -2004. -№ 13.-С. 7-15.

3. Антоноук, М.Г. Семантические и функциональные особенности юридических терминов с суффиксами *-щик* / *-чик* в русском и белорусском языках / М.Г. Антоноук // Вес. МГЛУ. Сер. 1, Филология. - 2004. - № (3) 15. - С. 7-15.

Артыкулы ў навуковых зборніках

4. Антанюк, М.Г. 3 гісторыі станаўлення беларускай юрыдычнай тэрміналогіі і прававой культуры / М.Г. Антанюк // Научные труды Академии управления при Президенте Респ. Беларусь: сб. ст. - Минск: Академия управления при Президенте Респ. Беларусь, 2001. - Вып. 1. - С. 548-557.

5. Антанюк, М.Г. Сінтаксічны спосаб утварэння юрыдычных тэрмінаў у сучасных рускай і беларускай мовах / М.Г. Антанюк // Научные труды Академии управления при Президенте Респ. Беларусь: сб. ст. - Минск: Академия управления при Президенте Респ. Беларусь, 2002. - Вып. 2. - С. 587—595.

6. Антанюк, М.Г. Агульнае і спецыфічнае ў рускім і беларускім марфалагічным тэрмінаўтварэнні (на матэрыяле сучаснай юрыдычнай

тэрміналогіі) / М.Г. Антанюк // Научные труды Академии управления при Президенте Респ. Беларусь: сб. ст. - Минск: Академия управления при Президенте Респ. Беларусь, 2003. - Вып. 3. - С. 480-488.

7. Антанюк, М.Г. Сацыяльна-гістарычныя фактары лексічнай тоеснасці і адметнасці ў беларускай і рускай юрыдычнай тэрміналогіі / М.Г. Антанюк // Працы кафедры сучаснай беларускай мовы. - Мінск: РІВШ БДУ, 2003. - Вып. 2.-С. 15-21.

8. Антанюк, М.Г. Прынцыпы суаднясення суфіксальных сродкаў утварэння рускіх і беларускіх юрыдычных тэрмінаў у тэрмінатворчай дзейнасці Навукова-тэрміналагічнай камісіі і іх адлюстраванне ў суфіксальным тэрмінаўтварэнні сучаснай юрыдычнай тэрміналогіі / М.Г. Антанюк // Научные труды Академии управления при Президенте Респ. Беларусь: сб. ст. - Минск: Академия управления при Президенте Респ. Беларусь, 2004. - Вып. 4. - С. 683—689.

9. Антанюк, М.Г. Терминообразовательные типы с суффиксами старославянского происхождения в русской и белорусской юридической терминологии / М.Г. Антанюк // Актуальны пытанні сучаснай навукі: зб. навук. прац. у 2 ч. / Беларус. дзярж. пед. ун-т імя М. Танка; пад рэд. В.Д. Старыгонка [і інш.].-Мінск, 2004.-Ч. Г.-С. 172-174.

10. Антанюк, М.Г. Прынцыпы тэрмінатворчасці Навукова-тэрміналагічнай камісіі ў марфалагічным спосабе тэрмінаўтварэння сучаснай беларускай тэрміналогіі права / М.Г. Антанюк // Надзённыя праблемы лексікалогіі і анамастыкі славянскіх моў: зб. навук. арт. / М-ва адукацыі Рэсп. Беларусь, Мазырскі дзярж. пед. ун-т; адк. рэд.: А.В. Солахаў, В.В. Шур. - Мазыр: МДПУ, 2006. - С. 207-209.

11. Антанюк, М.Г. Формирование терминов-словосочетаний в современной белорусской и русской терминологии права (источники и средства) / М.Г. Антанюк // Беларуска-руско-польскае супастаўляльнае мовазнаўства, літаратуразнаўства, культуралогія: матэрыялы VII Міжнарод. навук. канф.: зб. навук. арт. / М-ва адукацыі Рэсп. Беларусь, УА “Віцебскі дзярж. ун-т імя П.М. Машэрава”, Беларус. рэсп. фонд фундам. даслед. Рэсп. Беларусь; пад аг. рэд. Г.М. Мезенка. - Віцебск: Выд-ва УА “ВДУ імя П.М. Машэрава”, 2006. - С. 102-104.

Матэрыялы навуковых канферэнцый

12. Антанюк, М.Г. Выкарыстанне сродкаў беларускай мовы і запазычванне ў тэрмінатворчай дзейнасці Навукова-тэрміналагічнай камісіі (на матэрыяле слоўніка “Тэрміналогія права”. Вып. Юж 1926) / М.Г. Антанюк // Каласавіны: матэрыялы навук. канф. “Творчасць Якуба Коласа як нацыянальна-культурны, мастацкі, філасофска-эстэтычны феномен”, Мінск, 3-4 лістапада

2000 г. / Дзярж. літаратурна-мемарыяльны музей Я. Коласа. - Мінск, 2001. - С. 118-121.

13. Антонюк, М.Г. Понятійно-катэгорыяльны падход пры сопаставіцельным ісследванні рускай і беларускай тэрміналогіі ўправлення / М.Г. Антонюк // Актуальныя праблемы ісследвання мовы і рэчы: матэрыялы Міжнароднага навуковага канферэнцыі моладых вучоных, Мінск, 30-31 окт.

2001 г.: в 2 ч. / М-во адукацыі Рэсп. Беларусь, Белор. гос. пед. ун-т ім. М. Танка. - Мінск, 2001. - Ч. 1. - С. 101-103.

14. Антонюк, М.Г. О сопаставіцельным вывучэнні рускай і беларускай юрыдычнай тэрміналогіі / М.Г. Антонюк // Актуальныя пытанні рускага мовы і літаратуры: тэорыі, метады іх прэдавання: матэрыялы навукова-практычнага канферэнцыі, Мінск, 26 апр. 2001 г. / Белор. гос. пед. ун-т ім. М. Танка; рэдкал.: Т.В. Балуж [і др.]. - Мінск, 2002. - С. 15-18.

15. Антонюк, М.Г. Морфалагічны спосаб тэрмінаафармавання ў рускай і беларускай юрыдычнай тэрміналогіі / М.Г. Антонюк // Лінгвістыка і літаратураведзеце ў універсітэце: матэрыялы навуковага канферэнцыі, прысвечанага 80-літцію БГПУ ім. М. Танка, Мінск, 14-15 нояб. 2002 г. / М-во адукацыі Рэсп. Беларусь, Белор. гос. пед. ун-т ім. М. Танка. - Мінск, 2002. - С. 62-64.

16. Антонюк, М.Г. Экстралінгвістычныя аспекты ўплыву на лексічную дыферэнцыяцыю юрыдычнай тэрміналогіі ў рускай і беларускай мовах / М.Г. Антонюк // Мова і сацыум: матэрыялы V Міжнароднага навуковага канферэнцыі, Мінск, 6-7 дек. 2002 г.: в 2 ч. / Белор. гос. ун-т; рэдкал.: Л.Н. Чумак [і др.]. - Мінск: РІВШ БГУ, 2003. - Ч. 1. - С. 114-117.

17. Антанюк, М.Г. Рэцэпцыя рускіх юрыдычных тэрмінаў беларускай мовай / М.Г. Антанюк // Імя і слова (проблемы семантыка-прагматычнага ўзаемадзеяння ў славянскіх мовах): матэрыялы Міжнароднага навуковага канферэнцыі, Брэст, 19-20 апр. 2007 г.: в 2 ч. / Брэстскі гос. ун-т ім. А.С. Пушкіна; пад агул. рэд. В.І. Сенкевіча. - Брэст, 2007. - Ч. 2. - С. 3-7.

18. Антанюк, М.Г. Утварэнне беларускіх і рускіх прававых тэрмінаў спосабам аснова- і словазлучэння / М.Г. Антанюк // Тэорыя і практыка прэдавання рускага мовы як замежнага: дасягненні, праблемы і перспектывы развіцця: матэрыялы II Міжнароднага навукова-метод. канферэнцыі, Мінск, 15-16 мая 2008 г. / М-во адукацыі Рэсп. Беларусь, Белор. гос. ун-т; рэдкал.: С.І. Лебединскі [і др.]. - Мінск: Ізд. центр БГУ, 2008. - С. 113-114.

Слоўнік

19. Ганчарова, Н.А. Кароткі лацінска-руско-беларускі слоўнік юрыдычнай фразеалогіі / Н.А. Ганчарова, М.Г. Антанюк. - Мінск: Акадэмія кіравання пры Прэзідэнце Рэсп. Беларусь, 2000. - 147 с.

РЭЗІЮМЭ

Антанюк Марына Г еоргіеўна Беларуская і руская тэрміналогія права (супастаўляльны аспект)

Ключавыя словы: тэрмін, тэрміналогія, супастаўляльны аналіз, дэфініцыя, фарміраванне тэрміналогіі, спрадвечная лексіка, запазычаная лексіка, тэрмінаўтварэнне, структура, тэрмінаўтваральны тып, матывацыя.

Мэта даследавання - правесці супастаўляльны аналіз беларускай і рускай тэрмінасістэм права з улікам гістарычных умоў і крыніц фарміравання, лексіка-семантычных, структурна-дэрывацыйных асаблівасцей.

Метады даследавання - супастаўляльны, гістарычны, а таксама апісальны метады сінхроннага аналізу з элементамі дыяхраніі. У дысертацыі выкарыстаны элементы колькаснага падліку, а таксама прыёмы этымалагічнага, словаўтваральнага і кампанентнага аналізу.

Навуковая навізна і значнасць атрыманых вынікаў закпачаюцца ў тым, што ўпершыню ў айчынным мовазнаўстве праводзіцца сістэмнае супастаўляльнае даследаванне беларускай і рускай тэрміналогіі права. Прааналізаваны асаблівасці развіцця, крыніцы фарміравання і фактары ўзаемаўплыву тэрмінасістэм права беларускай і рускай моў; даследаваны структурна-дэрывацыйныя, лексіка-семантычныя асаблівасці і агульныя рысы ў межах тэрміналогіі права абедзвюх моў; разгледжаны поліматываваныя тэрміны; даюцца рэкамендацыі адносна моўнага афармлення і выкарыстання некаторых тэрмінаў.

Практичная значнасць атрыманых вынікаў. Асноўныя палажэнні і вынікі дадзенага даследавання можна выкарыстаць у працы па ўнармаванні і уніфікацыі тэрміналогіі права, пры ўкладанні рознага тыпу слоўнікаў, стварэнні вучэбных дапаможнікаў, пры распрацоўцы курсаў лекцый па спецыяльнай лексіцы і спецкурсаў па тэрміналогіі, словаўтварэнню, лексікалогіі, у працэсе выкладання беларускай мовы ў ВШУ, пры выкладанні беларускай мовы як замежнай, у заканатворчай дзейнасці, а таксама пры вырашэнні тэарэтычных і практычных пытанняў культуры мовы білінгваў ва ўмовах цеснага кантактавання беларускай і рускай моў.

РЕЗЮМЕ

Антонюк Марина Георгиевна

Белорусская и русская терминология права (сопоставительный аспект)

Ключевые слова: термин, терминология, сопоставительный анализ, дефиниция, формирование терминологии, исконная лексика, заимствованная лексика, терминообразование, структура, терминообразовательный тип, мотивация.

Цель исследования - провести сопоставительный анализ белорусской и русской терминосистем права с учетом исторических условий и источников формирования, лексико-семантических, структурно-деривационных особенностей.

Методы исследования - сопоставительный, исторический, а также описательный метод синхронного анализа с элементами диахронии. В диссертации использованы элементы количественного подсчета, а также приемы этимологического, словообразовательного и компонентного анализов.

Научная новизна и значимость полученных результатов заключаются в том, что впервые в отечественном языкознании проводится системное сопоставительное исследование белорусской и русской терминологии права. Проанализированы особенности развития, источники формирования и факторы взаимовлияния терминосистем права белорусского и русского языков; исследованы структурно-деривационные, лексико-семантические особенности и общие черты в рамках терминологии права обоих языков; рассмотрены полимотивированные термины, даются рекомендации относительно языкового оформления и использования некоторых терминов.

Практическая значимость полученных результатов. Основные положения и результаты данного исследования можно использовать в работе по нормированию и унификации терминологии права, при составлении разного типа словарей, создании учебных пособий, при разработке курсов лекций по специальной лексике и спецкурсов по терминологии, словообразованию, лексикологии, в процессе преподавания белорусского языка в вузах, при преподавании белорусского языка как иностранного, в законотворческой деятельности, а также при решении теоретических и практических вопросов культуры речи билингвов в условиях тесного контактирования белорусского и русского языков.

SUMMARY

Antoniuk Maryna Georgievna

Belarussian and Russian Law Terminology (comparative aspect)

Key words: term, terminology, comparative analysis, definition, formation of terminology, vernacular vocabulary, borrowed vocabulary, term formation, structure, type of term formation, motivation.

Purpose of the research: to conduct comparative analysis of Belarussian and Russian law term systems of law, taking into account historical conditions and sources of its formation, lexical-semantic and structural-derivative peculiarities.

Methods of the research: comparative, historical, also descriptive method of synchronous analysis with the elements of diachrony. Elements of quantitative calculation and also methods of etymological, word-formative and component analysis were used in the research.

The scientific novelty and significance of the results received is in the fact that for the first time in the home linguistics systematic comparative investigation of Belarussian and Russian law terminology is done. Peculiarities of development, sources of formation and factors of interinfluence of law term systems of the Belarussian and Russian languages are analyzed; structural-derivative, lexical-semantic peculiarities and common regularities within the limits of law terminology of both languages are investigated; recommendations concerning language forming and using of some terms are given.

Practical significance of the results received: main statements and the results of the research can be used in the work on formation and unification of the law terminology, in the compiling of the text-books and of dictionaries of different types, while compiling courses of lectures on special terminology and special courses on terminology, word formation, lexicology, in the process of teaching of the Belarussian language in the higher educational establishments, in the process of teaching Belarussian as foreign language, in the law making activity and also in the solving of theoretical and practical questions of speech culture of bilinguals in the circumstances of close contact of the Belarussian and Russian languages.

